

Dr. IVO BAN

Docent na Fakultetu za turizam i vanjsku trgovinu - Dubrovnik

SVJETSKO TRŽIŠTE POMORSKIH KRSTARENJA (I.)

UDK 656.6

Prethodno priopćenje

Primljeno: 1. rujna 1995.

Sažetak

U radu se obrađuje svjetsko tržište pomorskih krstarenja i to, u ovom prvom dijelu, potražnja sa svojim temeljnim značajkama. Taj element tržišta obrađen je kroz pojmovnu raščlambu, definiranje svjetskog tržišta, prikaz potražnje, njezin prostorni razmještaj, promjene koje osobito dolaze do izražaja od konca 80-ih i početka 90-ih godina, te odnos potražnje i ekonomskih kretanja.

Ključne riječi: pomorska kretanja, svjetsko tržište, potražnja.

UVOD

Pomorska krstarenja izazivaju danas već nešto primjetniju pozornost znanstvene i stručne javnosti. Plovidba morem radi razonode postaje masovna pojava. Sve se više putnika (vjerojatno onih koji znaju solidno plivati) odlučuje na takvu vrstu pomorskog prijevoza. U europskim brodogradilištima, zasada skoro jedinim specijaliziranim u svijetu za izgradnju brodova za tu namjenu, gradi se ili je u narudžbi (početak 1995.) 32 broda veća od 3000 brt (1,4% od svjetske knjige narudžaba), kapaciteta 1,9 mln. brt (4,1% od naručene brutotonaže u svijetu) s oko 60.000 kreveta u brodskim kabinama (32,8% od postojećih kreveta), vrijednosti gotovo devet milijardi američkih dolara (oko 13% od ukupne vrijednosti naručenih brodova).

Ta vrsta pomorskoprijevoznih i turističkih usluga postaje ekonomski sve zanimljivija za broderske, turističke i druge posredničke tvrtke. Mnoge zemlje i područja u toj djelatnosti vide priliku za svoj ekonomski napredak a neke od njih, poput primjerice SAD (Jones Act, Usoid Bill, Clay Bill, Taylor Bill, Schenk Bill, Serrano Bill, Gibbons Bill), posežu i za protekcionističkim mjerama.

Unatoč intenzivnom razvoju pomorskih krstarenja od početka 70-ih, sve većem utjecaju na morsko brodarstvo općenito, turizam i ukupnu ekonomiju, te brojne probleme koji se javljaju na područjima krstarenja ili su s njima u svezi, znanost se na tom polju dosada nije osobito angažirala.

Naime, rijetka je u svijetu, a kod nas u Hrvatskoj osobito, literatura koja bi se mogla označiti znanstvenom a koja je posvećena krstarenjima. Znatno je više zastupljen beletristički i nedovoljno utemeljen pristup u obradi i prikazivanju kretanja, stanja, odnosa, mogućnosti. Doda li se tome i činjenica da je baza podataka oskudna, osobito na strani potražnje, nesveobuhvatna, obrađivana gotovo u pravilu neujednačenom metodologijom i neredovito, onda je očito da je ta djelatnost, što se znanstvene obrade tiče, još uvijek nedovoljno istražena. Vrijedno je, stoga, uložiti truda kako bi se nešto dublje ušlo u njezinu strukturu.

Ovaj je rad pokušaj temeljitijeg rasvjetljavanja problematike i pitanja djelatnosti pomorskih krstarenja. Ako se u tome bar donekle uspjelo bit će to poticaj autoru da u drugom dijelu - obradi ponude na svjetskom tržištu pomorskih krstarenja - pristupi još temeljitije.

1. POJMOVNA RAŠČLAMBA

Krstarenja morem su pomorskoprijevozna i turistička usluga rasprostranjena po čitavom svijetu. Gdje god je mora i turizma ima i krstarenja - plovidbe zbog zadovoljstva, zabave.¹

Bez obzira plovi li se prema unaprijed utvrđenom plovidbenom pravcu (itinereru) i programu, kraće (najmanje jedna noć na brodu) ili dulje vremena (od samo nekoliko dana do više mjeseci ako su krstarenja oko svijeta)² govori se o pomorskim ili još preciznije turističkim krstarenjima.

Za isti pojam³ upotrebljava se u hrvatskoj ekonomskoj literaturi i svakodnevnoj praksi također i izraz kružna putovanja, a u novije vrijeme i križarenja.⁴

1 Tako se u engleskom jeziku objašnjava riječ "cruise" (cf. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Encyclopedic Edition, Oxford University Press (1992), 218.; The Oxford Dictionary of Modern English, 2nd Ed., Oxford University Press (1984), 152.

2 Ovdje pridjevi "pomorski" i "turistički" preciziraju o mediju po kojem se plovi, odnosno svrhu ili vrstu putnika koji se prevoze po posebnom programu

3 Što znači opće obilježje "predmeta" o kojem mislimo, odnosno misao o biti onoga što mislimo ili misao o bitnim značajkama onoga što mislimo (cf. G. Petrović (1991.), Logika, 22. izd., Školska knjiga, Zagreb, 23.)

4 I. Mencer u članku "Karakteristike tržišta kružnih putovanja i "Jadrolinija-Cruises" - Rijeka, Ekonomski pregled (1993.), 44(3-4), 266.-79.,

Očigledna je, dakle, ovdje suznačnost (sinonimija), tj. takav odnos između naziva i pojma po kojem više različitih naziva ima kao svoje značenje isti pojam.⁵ Tvrdnja da iza pojedinih naziva "stoje" širi ili uža sadržaji teško bi se mogla znanstveno utemeljeno argumentirati.⁶

Izraz križarenje, koji se nedavno pojavio, čisto je jezično, a ne pojmovno pitanje. Kako će ga prihvatiti stručna i jezična praksa pokazat će vrijeme. Za našu terminologiju je bitno da hrvatski jezik ima beskrajnu izražajnost, odnosno izražajnu snagu i ogromno bogatstvo oblika i formi kojima se može izreći sve što se osjeća i misli.⁷ Hrvatska je pomorska tradicija duga i slavna, a isto tako i rječnik koji se odnosi na more, brodove i sve djelatnosti vezane uz more.⁸

Razvojem svih vrsta pomorskoprijevoznih djelatnosti, pa tako i pomorskoprijevoznih usluga koje su predmet ovoga rada - krstarenja,⁹ odnosno masovnog prijevoza morem zbog razonode brodovima izgrađenim naročito za tu namjenu i uz posebnu organizaciju, dolazi logično do potrebe razlikovanja glede novih sadržaja i nužnosti sustavnog sređivanja, te posebne znanstvene obrade pojedinih polja. To može biti i razlog za nastajanje novog i različitog nazivlja koje bi bilo prilagodljivije novim sadržajima - pojmu novog ili bitno izmijenjenog sadržaja, opsega i dosega. U tome, međutim, treba ipak imati mjeru. Ne bi se smjelo pretjerivati, jer bi se mogla izgubiti temeljna nit što sadržajno povezuje i predstavlja jednu ekonomsku cjelinu. U tome se krije i opasnost da se važniji elementi utope u dubokom moru onih sporednih.

Nije prihvatljiva naravno ni terminološka krutost, jer takav pristup može samo utjecati na siromaštvo u izražavanju, što bi opet značilo nasilje nad, inače iznimno bogatim, hrvatskim jezikom.

(nastavak - bilješka 4)

upotrebljava, dakle, izraz kružna putovanja. Izraz križarenje upotrijebljen je u monografiji "Turistička ponuda Hrvatske '95 (1995.), Turistička zajednica grada Zagreba, Zagreb, s.p.

5 S. Kovač, Logika (1994.), hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 25.

6 Tako primjerice V. Mičetić u članku "Kružna putovanja morem...", Pomorski zbornik (1990.), knjiga 28, Rijeka, 130., navodi da je "...krstarenje adekvatniji pojam (u odnosu na pojam "pomorskih kružnih putovanja", op. I. B.) ... sa sadržajem koji je nešto širi od onog što je predmet ove djelatnosti."

7 A. Barac, Veličina malenih (1947.), Zagreb, 146.

8 U knjigama J. Carića (1854.-1927.) matematičara i književnika, koji je bio istaknuti borac za uvođenje hrvatskog jezika u pomorske škole, susreće se iznimno bogatstvo hrvatskih izraza (npr. Slike iz pomorskog života, Matica Hrvatska, 1884./85., knjiga I. i II. i dr.

9 U hrvatskoj enciklopedistici upotrebljava se isključivo izraz "krstarenje" za plovidbu radi zadovoljstva (cf. natuknica "krstarenje", Pomorska enciklopedija (1978.), II. izd., sv. 4, JLZ, Zagreb, 144.: Pomorski leksikon (1990.), JLZ "Miroslav Krleža", Zagreb, 399.)

Pojmove treba jasno definirati, ali uporaba ne smije biti kruta.¹⁰ Ne bi trebalo "pod svaku cijenu" uporno ustrajavati na određenim izrazima (ili izrazu) niti u stvaranju novih. Poznato je pravilo da je, uz ostalo, i samo vrijeme učinkovit sudac i stvaratelj.

2. SVJETSKO TRŽIŠTE

Svjetsko tržište pomorskih krstarenja obuhvaća u užem smislu: 1. potražnju za takvom vrstom pomorskoprijevoznih i turističkih usluga i 2. ponudu kapaciteta koji zadovoljavaju takvu potražnju, a to su posebno građeni brodovi različite nosivosti i kategorije s obzirom na broj zvjezdica koje im se pripisuju ("star ratings").¹¹

Šire uzevši, tu bi spadale i morske luke specijalizirane za ukrcaj i iskrcaj putnika na krstarenjima s posebnim terminalima za takvu vrstu putničkog prometa, brodogradilišta usmjerena na izgradnju, prepravljanje i remont takvih plovnih objekata, prodaja rabljenih brodova, rashod starih i zastarjelih brodova, bunker (opskrba gorivom i mazivom), časničko i pomoračko osoblje te kapital namijenjen izgradnji brodova za krstarenja.¹²

Sukladno tržištu morskog brodarstva i na tržištu pomorskih krstarenja temeljnu ulogu ima elastična potražnja i neelastična ponuda. Uzajamno djelovanje tih dvaju elemenata utječe na stalne promjene i čini ga dinamičnim. Glavne značajke uzročnog dijela tog tržišta analizirat će se u nastavku.

3. POTRAŽNJA

Potražnja za pomorskim krstarenjima temelji se na brojnim činiteljima različitog intenziteta utjecaja, ali dva su ipak osnovna: 1. mogućnosti izdvajanja za takvu vrstu razonode, što znači razini bogatstva i 2. tradiciji, odnosno sklonosti pomorskim krstarenjima i turizmu.

10 A. Marshall, Načela ekonomije, prijevod, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1987., 53.

11 Berlitz Guide to Cruising svake godine objavljuje kategorizaciju brodova za krstarenja prema zvjezdicama. Flota je svrstana u kategorije: Delux Plus, Delux i Standard (cf. Lloyd's Ship Manager, Supplement, Cruise and Ferry Review, March 1993, 13).

12 Kolika se pozornost posvećuje financiranju izgradnje brodova za krstarenja pokazuje i činjenica što se na Cruise + Ferry 95 konferenciji, održanoj u Londonu od 16. do 17. svibnja 1995., posebni dio odnosio upravo na taj problem (cf. Session 9, "Future Financing Needs for the Passenger Ship Industry", Conference Papers, Business Meetings Limited (1995), London, s.p.

Takve tvrdnje mogu se potkrijepiti najmanje dvjema činjenicama: 1. što je najveća potražnja u bogatim i ekonomski stabilnim zemljama kao što su primjerice SAD, iz kojih dolazi oko 80% putnika na krstarenjima (1990. 3,6 mln. putnika, 1994. 4,6 mln.)^{13,14}. zatim Velika Britanija iznad 4% (1990. 0,186 mln. putnika, 1994. 0,283 mln.)¹⁵ Njemačke gotovo 4%, Francuske oko 3%, Italije i Nizozemske skoro 2%, sve prisutnijeg Japana nešto ispod 2%, dakle preko 90% iz samo sedam zemalja,¹⁶ i 2. što je krstarenjima sklonije pučanstvo primorskih zemalja i područja, te zemalja koje imaju slavnu pomorsku tradiciju. To pokazuju istraživanja u SAD i dominantno mjesto (iza Amerikanaca) Britanaca po broju putnika.¹⁷ Tako primjerice južne obalne federalne države (SAD) na Tihom oceanu i Atlantiku "davaju" gotovo 50% putnika (24% južni Atlantik, 23% južni Pacifik), dok je iz središnjih kontinentalnih država na sjeveru i jugu najmanji broj putnika - 3,7% iz planinskih država, 2,8% iz jugoistočnog

-
- 13 Postoci se odnose na početak 90-tih godina; izračunano na temelju podataka iz "The cruise ship industry to the 21st century", Travel and Tourism Analyst (1995), No 2, The Economist Intelligence Unit, London, 5.; "Demand side developments", Lloyd's Annual Cruise Review 1991, Lloyd's of London Press, 52.; D. E. Lundberg and others (1995), Tourism Economics, John Wiley and Sons, Inc., New York, 117.
- 14 Jamajka je jedno od poznatih odredišta na krstarenjima po Karibima. Oko 630.000 putnika koji su u 1992. posjetili taj otok 61,9% su bili iz SAD, a 11,1% iz Kanade, dakle, gotovo tri četvrtine iz Sjeverne Amerike. Ranije, 80-ih, udjel putnika sa sjevernoameričkog kontinenta bio je veći od 90%. Razvojem "fly/cruise", očito je, karipsko je područje postalo dostupnije i putnicima iz udaljenijih regija - osobito Europe (cf. "Jamaica", Financial Times Survey, Financial Times, Február 28 1994, 12.)
- 15 Britanci, koristeći sistem fly/cruise, krstare sve više izvan Europe (tabl. 5.). Najviše ih dolazi (oko 75%) na Karipsko područje. Primjerice od 459 502 putnika, koji su u 1994. krstareći pristali na o. Barbados u jugoistočnom Karipskom području, najviše je bilo Britanaca, zatim Amerikanaca, pa Kanadana (cf. "Barbados", Financial Times Survey, Financial Times, April 26 1995, 5.)
- 16 Udjel (početak 90-ih) navedenih zemalja izračunan je na temelju podataka iz: "The Asia Pacific cruise market", Travel and Tourism Analyst (1993), No 5, EIU, 14.; Lloyd's Annual Cruise Review 1991, 52.-3.; "German cruising - the new market", Fairplay (1994), Vol. 323 (5784), Supplement, Cruise Shipping, 16.; Lloyd's List, magazine focus, Cruise and Ferry, May 1995, 27.; Cruise Shipping: Industry Prospects 1992/2005 (1992), Detailed analysis of all sectors of the international cruise shipping industry, Ocean Shipping Consultants, Section 4, 58.
- 17 U SAD se, kao najzastupljenijem tržištu potražnje i ponude, stalno provode istraživanja potražnje za pomorskih krstarenjima. Provodi ih najčešće CLIA (Cruise Lines International Association - New York) udruga čije su članice 36 najvećih brodarskih tvrtki koje se bave krstarenjima (cf. "Marketing", Lloyd's Annual Cruise Review 1991, 56.; Encyclopedia of Associations (1992), 26th Edition, Vol. 1-3, Gale Research, Inc., Detroit, London.

središnjeg područja SAD, 4,4% iz sjeverozapadnog područja. Odnosi se nisu značajnije promijenili od polovice 80-ih a udjel Floride i Kalifornije je sve veći.¹⁸

Velika Britanija je, kao emitivna zemlja, na drugom mjestu u svijetu. U razdoblju od 1989. do 1994. broj putnika iz te zemlje povećao se za više od dvije trećine (68,3%) ili prosječno godišnje 11,0%, što je znatno brže od drugih značajnijih emitivnih zemalja i svjetskog prosjeka (iznosi oko 6,5%)¹⁹ - tabl. 1.

BRITANCI NA KRSTARENJIMA IZVAN V. BRITANIJE (tis.)

Tablica 1.

Putnici	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	index 94./89.	Ø god. promj. 89.-84. (%)
Ukupno	168,4	186,5	193,0	228,7	264,9	283,4	168,3	11,0
Od toga:								
po rijekama	7,6	7,1	5,9	9,6	11,0	13,4	176,3	12,0
let/krstare.	115,8	139,3	127,3	161,9	184,4	202,7	175,0	11,8
%-let/krsta.	68,8	74,5	66,0	70,8	69,6	71,5	-	-

Izvor: Obradeno i izračunano prema podacima iz *Travel and Tourism Analyst* (1995), No 2, 22.

Na potražnju, njezino poticanje, utječu i marketinške i promidžbeneč aktivnosti nositelja ponude, kao i prilagođavanje ponude zahtjevima korisnika (organizacije, cijene, trajanje krstarenja, veličina i opremljenost brodova, prijevoz zrakoplovima od emitivnih područja do luka ukrcaja i obrnuto iz luka iskrcaja do odredišta - fly/cruise).

Najveće brodarske tvrtke koje se bave krstarenjima troše godišnje između 40 i 50 milijuna SAD dolara na marketing, što pridonosi njihovoj

18 Cf. Lloyd's Annual Cruise Review 1991, 56. Takve tvrdnje potvrđuje i činjenica što je glavnina putnika koji krstare oko Bermudskog otočja iz sjeveroistočnih (atlantskih) i srednjoatlantskih država SAD. Od srednjoatlantske države Južne Karoline otočje je udaljeno samo 568 NM (cf. "Bermuda", Financial Times Survey, Financial Times, October 19 1993, VI.)

19 Japan postaje sve značajnije emitivno tržište. Osobito visoke stope ostvarene su u let/krstarenjima, što znači cjeloviti aranžman zračni prijevoz - krstarenje (cf. "Japan - long-haul bookings biggest growth area", Seatrade Review, Cruise Shipping, March 1995, 101.; "Big is beautiful in cruising, say analysts", Trade Wind (1995), Vol. 6, No 23, 40.; Seatrade Review, Cruise Shipping, March 1992, 121. - 22.

konkurentnosti na svjetskom tržištu, a to je između 2% i 4% od njihovih prihoda.²⁰

Poznate su promidžbene aktivnosti koje provodi CLIA u javnim medijima, a osobito televiziji, za tržište SAD. Računa se da je tim "kampanjama" obuhvaćeno oko dvije trećine američkih kućanstava i da im se "servira" više od 100 milijuna informacija i poruka o krstarenjima.²¹ Rezultat takvog pristupa očituje se u sve većem interesu za krstarenja i stvaranje znatno većeg kruga potencijalnih putnika.²²

Iz ekonomske teorije poznato je uzajamno djelovanje sile ponude i potražnje na ekonomskim tržištima.²³ Ti utjecaji dolaze do izražaja i na tržištu pomorskih krstarenja, jer potražnja profilira i izaziva ponudu, a ponuda opet zadovoljava i potiče potražnju. Stalne promjene u zahtjevima i mogućnostima korisnika te odgovori brodarskih tvrtki na te i takve zahtjeve, uz neprestane i različite "dodatke", čine svjetsko tržište krstarenja dinamičnim i višeslojnim. Posebnosti na strani potražnje i ponude određuju ga bitno različitim od tržišta morskog brodarstva²⁴ i turističkog tržišta²⁵, čiji je doista dio, ali s posebnim značajkama²⁶

4. PROSTORNI RAZMJESTAJ

U prvom odjeljku navedeno je da su pomorska krstarenja rasprostranjena po čitavom svijetu. Ta je konstatacija uopćena i ne daje pravu sliku kretanja i stanja na tom tržištu koje s prostornog gledišta ima dvije bitne značajke: 1. usredotočenost na jednu, odnosno dvije regije (Karibi i Sredozemlje) i 2. regionalnu usmjerenost putnika.

Naime, na Karipsku regiju otpada preko tri petine putnika (tabl. 2.) koja sa širim obuhvatom prema zapadu (istočna i zapadna obala Meksika i Panamski kanal) čini oko tri četvrtine svjetskog prometa.

²⁰ Odnosi se na velike tvrtke kao što su Carnival, Royal Caribbean, P and O koje raspolazu s gotovo 40% svjetskih kapaciteta (putničkih kreveta u brodskim kabinama) - cf. Trade Wind (1995), Vol. 6, No 23, 40.; Trade Wind (1994), Vol. 5, No 52, 14.

²¹ Cf. "Marketing the Industry", Lloyd's Annual Cruise Review 1991, 56.

²² Cf. Travel and Tourism Analyst (1995), No 2, 7.

²³ P. Samuelson, W. Nordhaus, Ekonomija, XIV. izd., prijevod, MATE, Zagreb 1992., 48.-54.

²⁴ Cf. I. Chrzanovski, An Introduction to Shipping Economics (1989), 2nd Ed., Fairplay Publications, 52.-68.

²⁵ Cf. D. E. Lundberg and oth., (1995), Tourism Economics, 33.-4.

²⁶ Cf. "The cruise market - its economics and future strategies", Cruise and Ferry 93, Vol. 1, Session 1, Conference Papers Business Meetings Limited (1993), London, s.p.

DOLASCI PUTNIKA NA KRSTARENJIMA (IZ INOZEMSTVA) U POJEDINE ZEMLJE - PODRUČJA (%)

Tablica 2.

Područje	1986.	1987.	1988.	1989.	1990.	Ø god. promj. 86.-90. (%)
SVIJET (dolas. tis.)	8292	9297	10058	10953	11661	8,9
%	100	100	100	100	100	
AFRIKA	1,4	1,9	1,5	1,6	1,6	13,4
AMERIKA	75,6	73,9	75,5	73,9	75,3	8,8
Karibi	61,2	61,7	62,8	61,8	64,0	10,1
Sred. Amerika	14,2	12,0	12,5	11,9	11,2	2,7
AZIJA	4,0	4,3	5,3	6,9	7,6	28,1
Ist. Azija	0,6	0,4	1,8	3,0	3,3	
Jugoist. Azija	1,7	1,9	1,8	1,3	1,4	3,6
Zap. Azija	1,6	1,9	1,5	2,5	2,7	24,9
EUROPA	16,5	18,0	16,1	16,2	14,1	4,6
Juž. Europa	16,4	17,8	16,0	16,1	14,0	4,7
OCEANIJA	2,5	1,9	1,6	1,4	1,4	-6,4

Izvor: Obradeno i izračunano prema podacima iz Yearbook of Tourism Statistics (1992), Vol. I, 44 ed., WTO, Madrid, 141.-42.

Sredozemlje je zastupljeno s tek jednom sedminom, a udjel mu je smanjen od polovice 80-ih zbog pretežito sigurnosnih razloga - terorizma, političkih previranja, ratnih sukoba.

Usporedbom razmještaja krstarenja i inozemnog turizma (dolasci) uočavaju se bitne razlike (tabl. 3). Moglo bi se zaključiti da je Europa u turističkom tržištu ono što su Karibi u krstarenjima, Afrika i Azija gotovo dvostruko "jače" u turizmu nego u krstarenjima, a Oceanija na razini ili nešto zastupljenija u krstarenjima.²⁷ To ukazuje na posebnosti i razlike tržišta krstarenja i turističkog tržišta.

²⁷ Svjetske statistike o turističkom prometu i putnicima na krstarenjima nisu ujednačene i postoje razlike između pojedinih izvora ili čak istih izvora različitih godina izdanja. Metodološki je pristup različit, a osobito regionalni obuhvat. Razlike i neusklađenosti nisu, međutim, takve da bitno utječu na zaključke, ali brojke ipak treba uzeti orijentacijski.

PROSTORNI RAZMJETAJ INOZEMNOG TURIZMA (DOLASCI - %)

Tablica 3.

Područje	1986.	1987.	1988.	1989.	1990.	Ø god. prom. 86.-90. (%)
SVIJET (dolas. tis.)	330907	356876	382132	415736	443866	7,6
%	100	100	100	100	100	
AFRIKA	3,3	3,3	3,8	4,0	4,0	13,2
AMERIKA	19,0	19,1	19,6	18,9	18,8	7,3
Karibi	2,5	2,7	2,7	2,6	2,6	8,1
Sred. Amerika	1,8	1,9	1,8	1,9	1,9	8,8
Sj. Amerika	12,4	12,5	13,0	12,4	12,4	7,6
Juž. Amerika	2,3	2,0	2,1	2,0	1,9	3,0
AZIJA	12,5	13,0	13,9	13,2	14,1	10,9
Ist. Azija	5,4	5,9	6,4	5,3	5,5	7,9
Jugoist. Azija	3,4	3,6	3,9	4,2	4,9	17,9
Juž. Azija	0,8	0,7	0,7	0,8	0,7	4,1
Zap. Azija	2,9	2,8	2,9	2,9	3,0	8,7
EUROPA	64,2	63,5	61,5	62,8	62,0	6,7
Ist. Europa	9,3	9,6	9,3	10,3	11,3	13,0
Sj. Europa	6,3	6,4	6,2	6,2	6,0	6,5
Juž. Europa	23,1	23,2	22,5	20,8	19,7	3,4
Zap. Europa	25,5	24,3	23,5	25,5	25,0	7,1
OCEANIJA	1,0	1,1	1,2	1,1	1,1	10,8

Izvor: Obradeno i izračunano prema podacima iz izvora navedenog u
tabl. 2., 40.-84.

Dominantan položaj Karipske regije i sjevernoameričkog kontinenta na tržištu pomorskih krstarenja održava se na opseg i rast prometa putnika u lukama toga dijela svijeta (tabl. 4.)

Tablica 4.

GLAVNE SJEVERNOAMERIČKE LUKE ZA POMORSKA
KRSTARENJA (ukrcani putnici u tis.)

Luka	1982.	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	Index 93/82	Ø god. prom. 82.-93. (%)
Miami	722,8	1140,8	1148,5	1269,6	1547,7	1578,6	218,4	7,4
San Juan	61,6	313,9	432,8	445,8	456,0	476,5	773,5	20,4
Port Canaveral	0,0	294,7	395,5	501,6	536,4	460,3	-	-
Los Angeles	119,0	291,3	304,9	341,2	443,9	425,1	357,2	12,3
Port Everglad.	74,6	205,6	400,0	442,1	382,7	372,4	499,2	15,7
Vancouver	65,9	167,2	194,7	212,3	224,9	259,6	393,9	13,3
New York	168,0	164,4	135,5	165,1	155,1	216,7	129,0	2,4
Tampa	26,4	94,8	32,8	26,5	33,0	121,9	461,7	14,9
New Orleans	10,0	26,6	38,8	41,2	58,1	60,1	601,0	17,7
Palm Beach	10,0	10,7	37,8	19,1	19,6	35,1	351,0	12,1
San Diego	7,4	16,3	23,1	26,1	32,2	17,3	233,8	8,0
San Francisco	26,0	21,4	22,0	24,6	23,6	16,4	63,1	-4,1
Seattle	2,3	0,7	0,4	5,1	4,0	8,7	378,3	12,9
Ukupno	1.294,0	2.748,4	3.166,8	3.520,3	3.917,2	4.048,7	312,9	10,9

Izvor: Obradeno i izračunano prema podacima iz *Lloyd's List, Cruise and Ferry, May 1995, 23.*

Iz danih je podataka očita koncentracija prometa u lukama na obalama Floride (1993. 63,4%), a u samo jednoj luci - Miamiu 39,0%. Potvrda je i to teze o izuzetnoj usredotočenosti te vrste pomorskog i turističkog prometa iza kojeg stoji izgrađena infrastruktura velike vrijednosti i organizacije koja omogućuje protijek tolikog broja putnika^{28,29} i opsluživanje "super mega" brodova za krstarenja kapaciteta 100.000 brt i

- 28 U najvećoj svjetskoj luci za ukrcaj i iskrcaj putnika na krstarenjima Miamiu grade se novi objekti (prostor za parkiranje 1.000 automobila, zatvoreni objekti površine veće od 80.000 m² različitih sadržaja i druga oprema - ukupne vrijednosti 240 mln. USD.) kako bi se mogao primiti promet od pet milijuna putnika od 2000. godine. U luci za krstarenja Port Canaveralu, smještenoj na istočnoj obali Floride gradi se oprema za 21. stoljeće (cf. *Lloyd's List, Cruise and Ferry, May 1995, 22.*; *Fairplay (1993), Vol. 320 (5733), Supplement, Cruise Shipping*)
- 29 I u drugim važnijim lukama Sjeverne Amerike izgrađuje se oprema i infrastruktura za prihvata i otpremu rastućeg broja putnika i brodova na krstarenjima. Ne čeka se ; nastoji se preduhitriti dolazak novih putnika, više pristajanja brodova, opslužiti bez zastoja "supre mega" brodove (cf. *Fairplay (1994), Vol. 323 (5784), Cruise Supplement, 12.-13.*)

više od 3.000 putničkih kreveta u kabinama koji će se sljedećih godina pojaviti na tržištu.³⁰

Obilježje putnika koji krstare na svim područjima u svijetu je njihova regionalna pripadnost, što znači da se putnici ipak pretežito odlučuju krstariti područjima prostorno bližim mjestima njihovog boravka. Tako primjerice Amerikanci i Kanadani najviše plove Karibima, uz obale Meksika, zapadnu i istočnu obalu Sjeverne Amerike, obale Alaske,³¹ euroljani Sredozemljem i Baltikom (tabl. 5), Japanci u svojoj regiji,³² putnici s jugoistoka Azije tom regijom (tabl. 6. i 7.).

BRITANCI NA POMORSKIM KRSTARENJIMA U EUROPI I IZVAN EUROPE

Tablica 5.

Područje	1987.	1988.	1989.	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.
Broj putnika - tis.	135,1	156,6	160,8	179,4	187,1	219,2	254,0	270,0
Europa	101,4	103,2	96,5	102,5	93,6	107,9	128,8	131,3
Izvan Europe	33,7	53,4	64,3	76,9	93,5	111,3	125,2	138,7
Ukupno - %	100	100	100	100	100	100	100	100
Europa	75,1	65,9	60,0	57,1	50,0	49,2	50,7	48,6
Izvan Europe	24,9	34,1	40,0	42,9	50,0	50,8	49,3	51,4

Izvor: Obradeno i izračunano na temelju podataka iz Lloyd's Annual Cruise Review 1991, 53.; Travel and Tourism Analyst (1995), 22.

30 Cf. "Passenger Terminals" Cruise and Ferry 95. Vol. 2, Session 13, Conference Papers, BML (1995)

31 Amerikanci sudjeluju s preko 90% na sjevernoameričkom tržištu pomorskih krstarenja (izračunano prema podacima iz Trade Wind (1995), Vol. 6, No 4, 16.; Travel and Tourism Analyst (1995), No 2, 5., 22.

32 Cf. Seatrade Review, Cruise Shipping, March 1995, 101.

PUTNICI NA MEĐUNARODNIM KRSTARENJIMA KROZ LUKU SINGAPUR

Tablica 6.

Godina	Broj brodova	Broj pristajanja	Broj putnika	Indeks
1986.	25	75	34.500	-
1987.	24	172	59.730	173,1
1988.	23	143	64.153	107,4
1989.	30	123	59.078	92,1
1990.	32	143	62.585	105,9
1991.	29	276	131.500	210,1
1992.	35	350	190.000	144,5
1993.	38	344	164.600	86,6
1994.	49	986	703.400	427,3

Izvor: Travel and Tourism Analyst (1993), No 5, 11. (za 1986.-1991); Annual Report 1992, Port of Singapore Authority (PSA), 39.; Annual Report 1993, PSA, 41.; Annual Report 1994, PSA, 45. (za pojedine godine od 1992.-1994.)

PUTNICI NA KRSTARENJIMA KROZ LUKU SINGAPUR PREMA ZEMLJAMA PODRIJETLA (%)

Tablica 7.

Zemlja podrijetla	1992	1993.	1994.
ASEAN	76,1	72,4	75,9
SAD	6,0	9,5	9,7
Europa	7,3	7,6	8,0
Australija / Novi Zeland	5,3	4,5	3,6
Tajvan	-	-	0,7
Japan	2,9	2,1	0,5
Druge zemlje	2,4	3,9	1,6
Ukupno	100	100	100

Izvor: Priredeno prema podacima iz Annual Report 1992, PSA, 39.; AR 1993, 41.; AR 1994, 45.

Po regionalnoj usmjerenosti krstarenja se donekle mogu uspoređivati s turizmom, jer su i turisti usmjereni na "svoje" regije (tabl. 8.)

DOLASCI INOZEMNIH TURISTA NA POJEDINA PODRUČJA PREMA EMITIVNIM PODRUČJIMA (%-1990.)

Tablica 8

Emitivna područja	Receptivna područja				
	Afrika	Amerika	Azija ¹	Europa	Oceanija
Afrika	46,1	0,3	3,1	1,8	0,5
Amerike	4,1	77,3	8,6	6,7	14,9
Azija ¹	7,5	8,4	63,7	4,9	66,3
Europa	42,3	14,0	24,6	86,6	18,4
Ukupno (%)	100	100	100	100	100
dolasci - tis.	17.715	83.406	62.526	275.060	5.159

1) Odnosi se samo na Daleki istok/Jugoistok/Pacifik, Srednji istok i južnu Aziju

Izvor: Obradeno i izračunano prema podacima iz Yearbook of Tourism Statistics (1992), Vol. I, 44 ed., WTO, 43., 57., 65., 81., 85.

Unatoč ogromnom napretku u svim prijevoznim granama, a osobito zračnom prijevozu, što se posebno odnosi na mogućnosti, brzinu i cijene prijevoza, još je uvijek bjelodano prisutan problem (financijski i vremenski) savladavanja prostornih udaljenosti, pa se putnici odlučuju za bliže destinacije, odnosno luke ukrcaja.

Trajanje krstarenja sve je kraće a širenjem kruga korisnika cijena usluge (plovidba i usluge na brodu, prijevoz do luke ukrcaja, najmanje noćenje u luci ukrcaja prije ukrcaja i obrnuto) postaje također bitni činitelj odluke. Sve su to, dakako, razlozi "zadržavanja" u regijama do kojih se za dolazak u luke ukrcaja i, nakon plovidbe zbog razonode, što je temeljni motiv putovanja, povratak kući troši manje vremena i novca.

5. PROMJENE

Posljednje desetljeće stoljeća koje je na izmaku ostat će zabilježeno po izrazitim promjenama u pomorskim krstarenjima. Krstarenja postaju općenito i pojedinačno masovna pojava i masovna brodska zabava.³³ U plovidbi su već brodovi s više od 70.000 brt i preko 2.700 kreveta u brodskim kabinama,³⁴ a tijekom 1996., 1997. i 1998. bit će u promet uključeni i orijaši veći od 100.000 brt s više od 3.000 kreveta.³⁵

³³ Cf. Fairplay (1994), Vol. 323 (5784), Supplement, Cruise Shipping, 1.

³⁴ Cf. "Cruise Fleet List" (at February 1st 1995), Seatrade Review, March 1995, 153., 155.

³⁵ Cf. Trade Wind (1995), Vol. 6, No 4, 17.

Klasična krstarenja motivirana "mirnom" plovidbom u tradicionalnom luksuznom ambijentu, posjetom većem broju primorskih gradova i razgledanjem njihovih povijesnih, kulturnih i prirodnih znamenitosti uz ležerniji program i dulje trajanje putovanja sve više potiskuju "zgusnuti" programi i neki novi putnici koji se u kratkom vremenu i uz relativno malo novca žele zabaviti što bolje - nezaboravno.³⁶

Najvažnija promjena u potrošnji temelji se ipak na jednom činitelju a to je, ili, preciznije rečeno, to su obilježja putnika. Iz toga proizlazi i druga bitna promjena, koja se očituje u stalnom smanjenju trajanja putovanja.

Istraživanja na sjevernoameričkom tržištu pokazuju izrazite promjene u tri pravca: 1. putnici su mlađe životne dobi, 2. sve su zastupljeniji putnici s manjim godišnjim prihodima i 3. više je putnika s djecom u obitelji i na putovanjima (tabl. 9.).³⁷

OBILJEŽJA PUTNIKA NA KRSTARENJIMA IZ SJEVERNE AMERIKE (1994.)

Tablica 9.

Obilježja	Stanje posljednjih pet godina	Predviđanja
SPOL %		
Muškarci	54	53
Žene	46	47
DOB (GODINE) - %		
25 - 40	29	50
40 - 60	36	39
60 +	35	11
prosj. godina	50	42
GODIŠNJI PRIHODI (USD)		
20.000 - 40.000	31	36
40.000 - 60.000	30	40
60.000 - 100.000	28	20
100.000 +	11	4
prosj. prihodi (tis. USD)	63	51

Nastavak na str. 193.

36 Cf. supra, bilješka 33.; "Market Analysis", Shipping Statistics and Market Review (1994), No 7, ISL, Bremen, 6.-7.

37 Istraživanja provodi i objavljuje CLIA, udruga najvećih i najmoćnijih brodarskih tvrtki koje se bave krstarenjima (cf. D.E. Lundberg and oth. (1995), Tourism Economics, 119.

Nastavak Tablice 9.

BRAČNO STANJE (%)		
Oženjeni / udane	76	70
Neoženjeni / neudane	24	30
OBITELJSKA OBILJEŽJA (%)		
S djecom u obitelji	27	46
Praznici s djecom	15	29
Praznici bez djece	12	17
Bez djece u obitelji	72	54

Izvor: *Travel and Tourism Analyst* (1995), No 2, 7.

Budući da je tržište Sjeverne Amerike dominantno, kretanja na tom tržištu daju pečat i svjetskom tržištu pomorskih krstarenja.

Europsko tržište, tržište Dalekog istoka i jugoistoka Azije još je uvijek bliže klasičnom načinu krstarenja, ali "masovna proizvodnja" ne zaobilazi ni ta područja. U konkurentskoj utakmici "ekonomija veličine" sve više dolazi do izražaja i potiskuje elitizam.³⁸

Kao glavna posljedica drukčijih obilježja, a time i zahtijeva, putnika može se objasniti skraćenje trajanja putovanja (tabl. 10).

PRODAJA KRSTARENJA U SAD PREMA TRAJANJU PUTOVANJA

Tablica 10.

Dana	Putnici (tis.)		Indeks 93./80.	Ø god. prom. 80.-93. (%)	Struktura (%)	
	1980.	1993.			1980.	1993.
2 - 5	347	1.646	474,4	12,7	24,3	36,8
6 - 8	846	2.395	283,1	8,3	59,1	53,5
9 - 17	221	428	193,7	5,2	15,4	9,4
18 +	17	11	64,7	- 3,3	1,2	0,3
Ukupno	1.431	4.480	313,1	9,2	100	100

Izvor: *Obradeno i izračunano prema podacima iz Travel and Tourism Analyst* (1995), No 2, 7.; *Cruise Shipping: Industry Prospects 1992/2005*, Ocean Shipping Consultants, 75., 78.

Vidi se da u SAD još uvijek prevladava interes za krstarenja od 6-8 dana, ali i to da se bilježi najveći porast putovanja u trajanju od 2-5 dana, te da je njihov udjel sve veći. Zapravo na američkom je tržištu najveći porast ostvaren u putovanjima od 3-4 dana.³⁹

38 Cf. *Cruise Industry News-Annual 1995*, New York, 74.; "The Asia Pacific Cruise Market", *Travel and Tourism Analyst* (1993), No 5, 6.-18.; *Seatrade Review*, *Cruise Shipping*, March 1995, 91.-5.

39 Prema *Cruise Shipping: Industry Prospects 1992/2005*, Ocean Shipping Consultants, 75.

Slična su kretanja trajanja putovanja i na svjetskom tržištu. Prosječno putovanje u svijetu doista traje još uvijek nešto dulje ali se približuje američkom prosjeku (tabl. 11.).

PROSJEČNO TRAJANJE KRSTARENJA NA SJEVERNOAMERIČKOM I SVJETSKOM TRŽIŠTU

Tablica 11.

Godina	Dani	
	Sj. Amerika	Svijet
1989.	6,4	7,2
1990.	6,2	6,9
1991.	6,1	6,8
1992.	6,2	6,7
1993.	6,1	6,6
1994.	6,0	6,5

Izvor: *Travel and Tourism Analyst* (1995), No 2, 7. (za Sj. Ameriku);
Lloyd's Annual Cruise Review 1991, 52., 53. (za svijet); za 1994.
 procjena autora

Godišnje skraćenje trajanja krstarenja za prosječno 0,1 dana pokazuje kako su bitne promjene zahvatile cjelokupno svjetsko tržište. Očigledno je da duga i skupa putovanja postupno zamjenjuju ona za koja treba izdvojiti manje vremena i novaca. Primjeri ekonomskog neuspjeha dobro poznatih brodova i velikih plovidbenih pothvata to najbolje potvrđuju.⁴⁰

6. KRSTARENJA I EKONOMIJA

Krstarenja i ekonomija su u međusobnoj ovisnosti. Ta ovisnost dolazi do izražaja u dva smjera: 1. utjecaj pomorskoprijevoznih i turističkih usluga na ekonomiju zemlje kojoj pripadaju izravni i neizravni nositelji te djelatnosti i na čijem se teritoriju ona obavlja i 2. utjecaj ekonomije, odnosno ekonomskih kretanja i prilika u dotičnoj zemlji na broj putnika koji su u mogućnosti i voljni "investirati" u takvu vrstu "biznisa" - svoje osobno ili obiteljsko zadovoljstvo, rasonodu, obogaćivanje vlastite duše i tijela - nepodložnog poslovnom riziku i svim mogućim ekonomskim zamkama kojima je danas "zaražen" poslovni svijet.

⁴⁰ Takvu je tvrdnju dovoljno potkrijepiti ekonomskim neuspjesima Cunard Line-ovog tipičnog broda za duga putovanja "QE2" (The Queen Elizabeth 2) od 69053 brt i 1864 putnika koji je nakon porinuća 1969. nekoliko puta preuređivan (cf. "QE2" continues its stormy journey", *Trade Wind* (1994), Vol. 5, No 25, 14.

Utjecaji su različite jakosti a ovise o tome koliko je razvijena u pojedinoj zemlji potražnja i ponuda. Dolaze, dakle, osobito do izražaja u zemaljama gdje je razvijena djelatnost pomorskih krstarenja.

Kao najbolji dokaz toj tvrdnji mogu poslužiti SAD, zemlja iz koje dolazi gotovo četiri petine putnika te najveći i najmoćniji operatori (brodarske tvrtke).⁴¹

Računa se da djelatnost pomorskih krstarenja u SAD s pratećim aktivnostima zapošljava izravno i neizravno preko 450.000 djelatnika čije godišnje plaće iznose više od 14,5 mlrd. USD, a porezi od djelatnosti oko 6,4 mlrd. USD.⁴² Taj "teški novac" usredotočen je, dakle, na jednom ali dominantnom svjetskom tržištu.

Podatke o utjecaju na ekonomije drugih zemalja, primjerice V. Britanija, nema u dostupnoj svjetskoj ekonomskoj literaturi ali se može pretpostaviti da je također u ovisnošću s razinom dostignutog razvoja djelatnosti krstarenja i cijele ekonomije.

No, središte pažnje u ovom radu nije utjecaj djelatnosti krstarenja na ekonomiju, spominje se samo uzgred, nego odraz ekonomskih kretanja i ekonomskih prilika na krstarenje, tj. promet te vrste putnika.

Za primjer su uzete dvije zemlje iz kojih dolazi znatno više od četiri petine putnika: SAD (tabl. 12)⁴³ i V. Britanije (tabl. 5.). Na primjerima tih dviju zemalja mogu se izvesti valjani zaključci koji vrijede za cijelo tržište.

41 Početkom 1995. godine 27 zemalja posjedovalo je brodove za krstarenja (bez obzira na zastavu broda). Krstarenjima se u svijetu bavilo 113 brodarskih tvrtki od kojih je 42 bilo s domicilom u SAD (s kapitalom različitog podrijetla), a i u brodarskim tvrtkama drugih zemalja uloženi su kapital američkim brodarskim tvrtki (npr. u grčkom Epirotiki-ju) - cf. "Cruise Line Directory", Seatrade Review, March 1995, 133.-39.; Fairplay (1994), Vol. 323 (5784), Cruise Supplement, 8.; "US Cruise Market", Shipping Statistics and Market Review (1995), No 7, ISL, Bremen, 7.-8.

42 Odnosi se na početak 90-ih; prema Economic Impact of the Passenger Cruise Industry on the US Economy (1993), Price Waterhouse Study, The International Council of Cruise Lines, Washington Lobby Group

43 Podaci u tabl. 12. se odnose na sve putnike koji krstare na sjevernoameričkom kontinentu, a ne samo građane SAD. Udjel amerikanaca je oko 95%. Budući da oko 250.000 amerikanaca krstari drugim područjima u svijetu, a to je oko 5% od putnika danih u tablici, može se uzeti da se sav promet odnosi na njih.

PUTNICI NA KRSTARENJIMA PO SJEVERNOAMERIČKIM PODRUČJIMA

Tablica 12.

Godina	Broj putnika (tis.)	Godišnje promjene (%)
1980.	1.462	-
1981.	1.615	10,5
1982.	1.577	- 2,4
1983.	1.871	18,7
1984.	1.962	4,8
1985.	2.289	16,7
1986.	2.692	17,6
1987.	2.923	8,6
1988.	3.308	13,2
1989.	3.423	3,5
1990.	3.692	7,9
1991.	4.115	11,5
1992.	4.212	2,4
1993.	4.577	8,7
1994.	4.846	5,9
Ø god. stopa rasta 80.-94.		8,9

*Izvor: Obradeno i izračunano prema podacima iz Trade Wind (1995),
Vol. 6, No 4, 16.*

Bivarijantnom analizom koristeći regresijski i korelacijski model uočava se: 1. da je veza stohastička i linearna i 2. da postoje bitne razlike između veze u SAD i V. Britaniji.

Saznanje o obliku, smjeru i jakosti veze pruža dijagram rasipanja, razmještaj točaka parova vrijednosti i njihov položaj prema pravcu regresije.

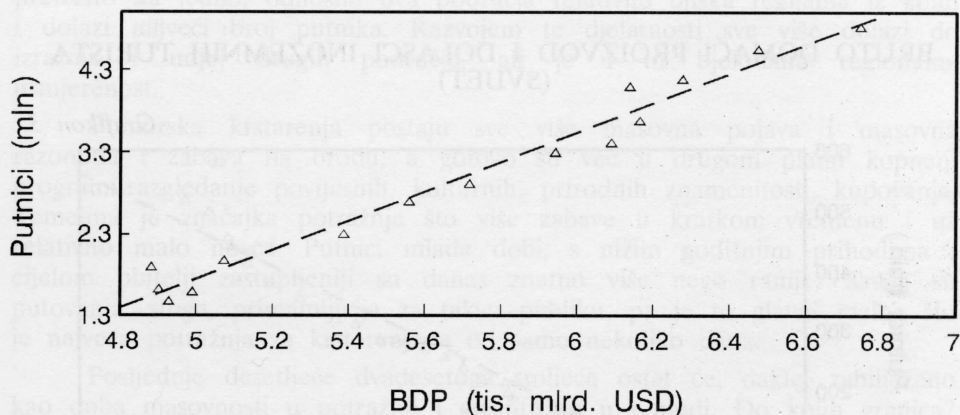
U primjeru SAD uočava se da je veza između bruto domaćeg proizvoda (BDP)⁴⁴, kao sintetičkog izraza ekonomije te zemlje, i putnika na krstarenjima jaka (graf. 1), a što potvrđuje i visoka vrijednost koeficijenta korelacije ($r=0,9867$) i koeficijenta determinacije ($r^2=0,9736$).⁴⁵

⁴⁴ Bruto domaći proizvod SAD za godine od 1980. do 1994. (u cijenama 1994.) izračunan je prema podacima iz OECD Economic Outlook 57, June 1995, OECD, Paris, 43., A4, A5.

⁴⁵ Regresijska i korelacijska analiza je izvršena na kompjutorskom programu KWIKSTAT

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD I PUTNICI NA POMORSKIM
KRSTARENJIMA (SAD)

Grafikon 1.

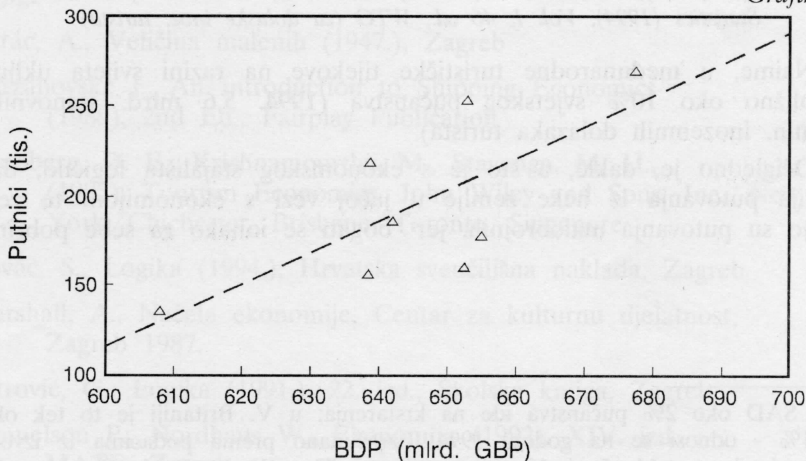

Izvor: Izrađeno prema podacima iz izvora navedenih u bilj. 44. (za BDP-cijene 1994.) i tabl. 12. uz napomenu iz bilj. 43. (za putnike)

Kod V. Britanije veza je između BDP-a i putnika na krstarenjima slaba (graf. 2.), a to potvrđuje i relativno niska vrijednost koeficijenta korelacije ($r=0,7268$) i koeficijenta determinacije ($r^2=0,5282$).

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD I PUTNICI NA POMORSKIM
KRSTARENJIMA (V. BRITANIJA)

Grafikon 2.

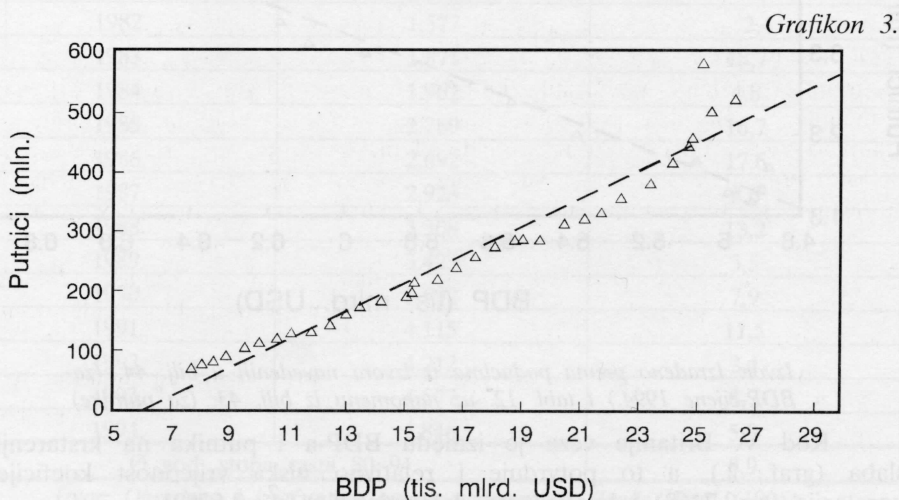

Izvor: Izrađeno prema podacima iz OECD Economic Outlook 57, June 1995, OECD, Paris, 71., A4., A5. (za BDP - cijene 1994.) i tabl. 5. (za putnike)

Uzroke takvih odnosa treba prije svega tražiti u relativnoj masovnosti kod SAD i relativnom ekskluzivizmu na primjeru V. Britanije.⁴⁶

Potvrđuje to i analiza odnosa svjetskog inozemnog turizma (dolasci) i BDP-a svijeta (graf. 3.) u kojem slučaju je $r=0,9732$ i $r^2=0,9471$.

BRUTO DOMAĆI PROIZVOD I DOLASCI INOZEMNIH TURISTA (SVIJET)

Izvor: Izradeno prema podacima iz: *Statistical Yearbook (1971), UN, New York, tabl. 6A; World Tables 1993 (1993), World Bank, Washington, 24.-5.; Industry Development: Global Report 1993/94 (1993), Vienna, UNIDO, 2. (za BDP-cijene 1994); Yearbook of Tourism Statistics (1992), Vol. I, 44 ed., WTO, Madrid, 2.; Yearbook of Tourism Statistics (1994), Vol. I, 46 ed., WTO (za dolaske inoz. turista)*

Naime, u međunarodne turističke tijekove na razini svijeta uključuje se približno oko 10% svjetskog pučanstva (1994. 5,6 mlrd. stanovnika i 521,1 mln. inozemnih dolazaka turista).

Očigledno je, dakle, a što je s ekonomskog stajališta logično, da su masovnija putovanja iz neke zemlje u jačoj vezi s ekonomijom te zemlje nego što su putovanja malobrojnih, jer "bogati se ionako za sebe pobrinu".

⁴⁶ U SAD oko 2% pučanstva ide na krstarenja; u V. Britaniji je to tek oko 0,4% - odnosi se na godinu 1994. (izračunano prema podacima iz izvora navedenih u tabl. 5. i 12. za putnike i *The World Book Encyclopedia (1994), Vol. 20, World Book, Inc., 51., 109. za pučanstvo*)

ZAKLJUČAK

Potražnja je na svjetskom tržištu pomorskih krstarenja dinamična u kretanjima i promjenljiva što se tiče obilježja i zahtjeva. Usredotočena je pretežito na jedno, odnosno dva područja relativno bliska regijama iz kojih i dolazi najveći broj putnika. Razvojem te djelatnosti sve više dolazi do izražaja i udjel drugih područja, ali je i tu bjelodana regionalna usmjerenost.

Pomorska krstarenja postaju sve više masovna pojava i masovna rasonoda i zabava na brodu, a gotovo su već u drugom planu kopneni programi-razgledanje povijesnih, kulturnih, prirodnih znamenitosti, kupovanja. Temeljna je značajka potražnje što više zabave u kratkom vremenu i uz relativno malo novca. Putnici mlađe dobi, s nižim godišnjim prihodima i cijelom obitelji zastupljeniji su danas znatno više nego ranije. Kraća su putovanja, stoga, primamljivija za takvu publiku, pa je to glavni razlog što je najveća potražnja za krstarenjima od samo nekoliko dana.

Posljednje desetljeće dvadesetoga stoljeća ostat će, dakle, zabilježeno kao doba masovnosti u potražnji i gigantizmu u ponudi. Do kojih granica? Nije li ovo već razdoblje znanosti? Što slijedi poslije?

Dosadašnja iskustva i praksa u morskom brodarstvu upućuju na to da će nakon svega ipak doći umjerenije vrijeme, da je "otriježnjenje" neizbježno.

Zaboravljaju li i brodari neke bitne povijesne činjenice?

LITERATURA

I. Knjige

1. Barac, A., Veličina malenih (1947.), Zagreb
2. Chrzanovski, I., An Introduction to Shipping Economics (1989), 2nd Ed., Fairplay Publication
3. Lundberg, D. E., Krishnamoorthy, M., Stavenga, M. H., (1995), Tourism Economics, John Wiley and Sons, Inc., New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore
4. Kovač, S., Logika (1994.), Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
5. Marshall, A., Načela ekonomije, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1987.
6. Petrović, G., Logika (1991.), 22. izd., Školska knjiga, Zagreb
7. Samuelson P., Nordhaus W., Ekonomija (1992), XIV. izd., MATE, Zagreb

II. Članci

8. Mencer, I., Karakteristike tržišta kružnih putovanja i "Jadrolinija -Cruises"-Rijeka, Ekonomski pregled (1993.), 44 (3-4), Zagreb
9. Mičetić, V., Kružna putovanja morem..., Pomorski zbornik, knjiga 28, Rijeka 1990.
10. "Future Financing Needs for the Passenger Ship Industry", Cruise+Ferry 95, Conference Papers, Session 9, Business Meetings Limited, London 1995.
11. "Passenger Terminals", Cruise+Ferry 95, Conference Papers, Vol. 2, Session 13, BML, London 1995.
12. "The Cruise Market - its Economics and Future Strategies", Cruise+Ferry 93, Conference Papers, Vol. 1, Session 1, BML, London 1993.

III. Studije, monografije, periodika

13. Annual Report 1992, Port of Singapore Authority
14. Annual Report 1993, Port of Singapore Authority
15. Annual Report 1994, Port of Singapore Authority
16. Barbados, Financial Times Survey, Financial Times, April 26 1995.
17. Bermuda, Financial Times Survey, Financial Times, October 19 1993
18. Cruise Shipping: Industry Prospects 1992/2005 (1992), Section 4, Ocean Shipping Consultants
19. Cruise Industry News - Annual 1995, New York
20. Fairplay (1993), Vol. 320 (5733), Supplement, Cruise Shipping
21. Fairplay (1994), Vol. 323 (5784), Supplement, Cruise Shipping
22. Jamaica, Financial Times Survey, Financial Times, February 28 1994.
23. Impact of the Passenger Cruise Industry on the US Economy (1993), Price Waterhouse Study, International Council of Cruise Lines, Washington Lobby Group
24. Lloyd's Annual Cruise Review 1991, Lloyd's of London Press, London
25. Lloyd's List, magazine focus, Cruise and Ferry, May 1995
26. Lloyd's Ship Manager, Supplement, Cruise and Ferry Review, March 1993.
27. OECD Economic Outlook 57, June 1995, OECD, Paris

28. Seatrade Review, Cruise Shipping, March 1992.
29. Seatrade Review, Cruise Shipping, March 1995.
30. Trade Wind (1994), Vol. 5, No 52, Oslo
31. Trade Wind (1995), Vol. 6, No 4
32. Trade Wind (1995), Vol. 6, No 23
33. Trade Wind (1995), Vol. 5, No 25
34. Travel and Tourism Analyst (1993), No 5, The Economist Intelligence Unit, London
35. Travel and Tourism Analyst (1995), No 2, EIU
36. Turistička ponuda Hrvatske '95 (1995.), Turistička zajednica grada Zagreba, Zagreb

IV. Enciklopedije, statistika

37. Encyclopedia of Associations (1992), 26th ed., Vol. 1-3, Gale Research, Inc., Detroit, London
38. Industry and Development: Global Report 1993/1994 (1993), Vienna: UNIDO
39. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (1992), Encyclopedie Edition, Oxford University Press
40. Pomorska enciklopedija (1978.), II. izd., sv. 4, JLZ, Zagreb
41. Pomorski leksikon (1990.), JLZ "Miroslav Krleža", Zagreb
42. Shipping Statistics and Market Review (1994), No 7, ISL, Bremen
43. Shipping Statistics and Market Review (1995), No 7
44. Statistical Yearbook (1971), UN, New York
45. The Oxford Dictionary of Modern English (1984), 2nd ed., Oxford University Press
46. The World Book Encyclopedia (1994), Vol. 20, World Book, Inc., Chicago, London, Sydney, Toronto
47. World Tables 1993 (1993), World Bank, Washington
48. Yearbook of Tourism Statistics (1992), Vol. I. 44 ed., Wto, Madrid
49. Yearbook of Tourism Statistics (1994), Vol. I, 46 ed. WTO

Ivo Ban, PhD

Assistant Professor

Faculty of Tourism and Foreign Trade, Dubrovnik

WORLD MARKET OF SEA CRUISES (I.)

Summary

The article deals with the world sea cruises market, this first part featuring demand and its basic characteristics. The said market element has been examined by means of definition breakdown, world market definition, a survey of demand and of its distribution, changes particularly evident from the late 80's and early 90's, as well as the relationship between demand and economic trends.

Key words: *sea cruises, world market, demand*